

УДК 373.62.37

ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ОСНОВНИХ ДЕФІНІЦІЙ ДОСЛІДЖЕННЯ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПРАЦІВНИКІВ НА ОСНОВІ АКМЕОЛОГІЧНОГО ПІДХОДУ

Перута Ірина Ігорівна
м.Тернопіль

У статті визначено, розглянуто та проаналізовано основні дефініції наукового дослідження, об'єктом якого є формування готовності соціальних працівників до професійної діяльності. На підставі аналізу психолого-педагогічної літератури встановлено зміст базових понять дослідження, здійснено теоретичне обґрунтування їх сутнісних характеристик. Опрацювання дефініцій збагатить теоретико-методологічні засади підготовки фахівців з наряду підготовки «Соціальна робота» та сприятиме подальшому розвитку проблеми професійної підготовки майбутніх соціальних працівників. Стаття базується на дослідженнях як вітчизняних, такі зарубіжних науковців.

Ключові слова: соціальна робота, готовність, професіоналізм, технологія, акмеологічний підхід.

Світові тенденції розвитку педагогічних досліджень вказують на визначальну роль особистості в процесі навчання. Для оптимізації способів отримання майбутнім фахівцем нових знань в умовах швидкого поширення наукової інформації у ВНЗ використовуються нові освітні технології. Тому дедалі більшу популярність здобувають інноваційні підходи до навчання студентів у вищій школі.

Сьогодні вимагає від фахівця будь-якого профілю підготовки високого рівня професійної компетентності, здібностей до самоорганізації у діяльності за фахом. Відтак в ієрархії критеріїв професіоналізму все більшого значення набувають системно організовані, інтелектуальні, комунікативні, рефлексивні здібності та навички сучасного фахівця соціального спрямування. Саме тому актуалізується проблема формування готовності майбутніх соціальних працівників до професійної діяльності, що залежить від якості отриманих знань, умінь застосувати їх на практиці на основі прагнення студентів до професійного зростання в майбутньому. Звідси виникає необхідність удосконалення системи професійної підготовки майбутніх соціальних

працівників шляхом використання акмеологічного підходу в процесі підготовки фахівців соціальної роботи у ВНЗ.

Про актуальність нашого дослідження свідчать положення в Законах України «Про освіту» та «Про вищу освіту», де наголошується, що метою освіти є всебічний розвиток особистості, її фізичних та розумових здібностей, навчання протягом всього життя, що стає можливим завдяки сформованим під час навчання у ВНЗ навичок самоосвіти, готовності особистості до професійної діяльності.

Актуальність питання підготовки та формування готовності до професійної діяльності майбутніх соціальних працівників зумовила появу низки тематичних досліджень провідних українських і зарубіжних науковців. Особливості навчання студентів цього профілю висвітлювалися в публікаціях зарубіжних авторів (Л. Гусякова, М. Доуел, В. Курбатов, Ф. Парслоу, Ш. Рамон, С. Тетерський, Є. Холостова, С.Шардлоу та ін.) і в працях вітчизняних науковців – В. Андрущенко, С. Архипової, В. Беха, А. Горілого, І. Зверевої, А. Капської, О. Карпенко, І. Козубовської, В. Кременя, М. Лукашевича, І. Мельничук, В. Поліщук, В. Полтавця, Т. Семигіної, Ю. Швалба.

Мета статті полягає у здійсненні теоретичного аналізу основних дефініцій, які пов'язані з дослідженням проблеми формування готовності до професійної діяльності майбутніх соціальних працівників на основі акмеологічного підходу.

Особливості розвитку соціальної сфери суспільства, ускладнення суспільного життя громадян внаслідок соціальної, економічної та політичної кризи держави потребують прогресивних підходів до підготовки фахівців, формування вітчизняної інтелігенції, еліти нації. Зміни в суспільному житті дають поштовх для виникнення нових різновидів професійної діяльності. До таких професій належить і соціальна робота, що утвердилася в країнах Західної Європи понад сто років тому, а в Україні отримала визнання як фах лише на початку 90-х років ХХ століття [4, с.6]. На сьогодні існує чимало визначень фено-

мена соціальної роботи. Значимо деякі з них, що найбільш повно відображають її суть.

Закон України «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю» тлумачить соціальну роботу як діяльність уповноважених органів, підприємств, установ, організацій незалежно від їх підпорядкування та форм власності та окремих громадян, яка спрямована на створення соціальних умов життєдіяльності, гармонійного та різнобічного розвитку дітей та молоді, захист їхніх конституційних прав, свобод і законних інтересів, задоволення культурних та духовних потреб.

У більшості наукових праць вітчизняних та зарубіжних дослідників поняття «соціальна робота» розглядається у трьох аспектах:

- як практична професійна діяльність із надання допомоги та підтримки людям;
- як навчальна дисципліна, що використовується у професійній підготовці фахівців із соціальної допомоги та підтримки населення;
- як галузь наукових знань.

Відомий теоретик російської школи соціальної роботи О. Холостова розглядає соціальну роботу як особливий вид діяльності, метою якої є задоволення соціально гарантованих та особистісних інтересів різних груп населення, створення умов, що сприяють відновленню чи покращенню здатності людей до соціального функціонування.

В. Полтавець визначає сутність соціальної роботи як систему теоретичних знань та засвоєну на них практику, що має на меті забезпечення соціальної справедливості шляхом насаження і підтримки найменш захищених верств суспільства та протидії факторам соціального виключення.

О. Карпенко трактує соціальну роботу в широкому та вузькому розумінні цього поняття. У широкому розумінні – як вплив громадськості, професіоналів, індивідів на соціальне облаштування суспільства завдяки формуванню і реалізації державної соціальної політики, спрямованої на створення сприятливих умов для життєдіяльності кожної людини, її сім'ї, громади. У більш вузькому розумінні соціальна робота – це професійна діяльність, що здійснюється професійно підготовленими спеціалістами та їхніми помічниками і спрямована на надання індивідуальної допомоги людині, сім'ї чи групі осіб, які потрапили у скрутну для них ситуацію [3, с.13].

У своїй монографії «Теорія і практика професійної підготовки майбутніх соціальних працівників засобами інтерактивних технологій» І. Мельничук говорить про те, що соціальна робота – як практична професійна діяльність обов'язково має здійснюватись на основі фахової підготовки майбутніх соціальних працівників, котрі оволодівають комплексом наукових знань із дисциплін гуманітарно-соціального спрямування з метою формування особистісно-професійних якостей майбутнього компетентного фахівця соціальної сфери. Без спеціальної професійної підготовки майбутніх соціальних працівників практична соціальна робота матиме різнонаукове спрямування (економічне, психологічне, педагогічне, медичне та ін.) і як результат набутиме безсистемного або непрофесійного-волонтерського характеру [4, с.10].

Як відомо соціальний працівник є втіленням професії «Соціальна робота». Сьогодні все частіше виникає потреба у кваліфікованих соціальних працівниках, які володіють не лише знаннями, вміннями та навичками, а й готовністю до професійної діяльності.

У сучасних психолого-педагогічних дослідженнях феномен готовності розглядається в контексті готовності особистості до діяльності. На сьогодні існує багато усталених визначень даного феномену, визначено зміст, структуру та умови, що впливають на динаміку, тривалість та стійкість його проявів. Розробкою ідей, пов'язаних з готовністю до певних видів діяльності займалися такі вчені, як М. Дьяченко, Ф. Іващенко, Л. Кандибович, М. Левітов, В. Мясіщев, А. Гандюшкін, К. Платонов,

А. Хоменко та ін.

Існують різні підходи до визначення поняття «готовність». Термін «готовність до діяльності» означає: стан мобілізації психологічних і психофізіологічних систем людини, які забезпечують виконання певної діяльності; здатність зробити що-небудь; стан, при якому усе зроблене, усе готове до будь-чого [6].

Функціональний підхід характеризує готовність особистості до діяльності як складне особистісне утворення, стійку характеристику особистості, комплекс індивідуальних якостей і властивостей особистості, які відповідають вимогам змісту та умов діяльності (Б. Ананьєв, К. Дурай-Новикова, М. Дьяченко, І. Зимня, Л. Кандибович, Г. Кручиніна, В. Моляко, С. Ніколаєнко, М. Рябухін, К. Платонов, В. Сластьонін, В. Соколов, та ін.).

В особистісному підході до вивчення готовності особистості до діяльності, (О. Асмолов, Г. Голубева, О. Ковальов, Є. Кузьміна, М. Левітов, Л. Нерсесян, О. Пуні, С. Рубінштейн, Д. Узнадзе та ін.) цей феномен інтерпретується як певний стан свідомості, психіки, функціональних систем в умовах відповідальний дій чи підготовки до них.

Так, основними ознаками готовності до майбутньої професійної діяльності, на думку В. Вакулєнка, є: професійна спрямованість особистості; професійна компетентність; професійна вмільість; професійна відповідальність [1, с. 26-28]. Інакше кажучи, ознакою готовності є професіоналізм.

У процесі вивчення наукової літератури виявлено, що існує велика кількість різних думок щодо визначення категорії «професіоналізм діяльності». При цьому окремі науковці отожднюють його з професійною придатністю, яка розглядається як сукупність психічних і психофізіологічних особливостей людини, необхідних для досягнення певної ефективності у тій чи іншій професії. Інша категорія дослідників ставить в один ряд поняття «професіоналізм» та «майстерність», вважаючи їх синонімами.

В енциклопедичному словнику поняття «професіоналізм» визначається як сукупність знань, навичок поведінки та дій, що свідчать про професійну підготовку, навченість, придатність людини до виконання професійних функцій.

Н. Кузьміна у своїй монографії «Акмеологічна теорія підвищення якості підготовки спеціалістів освіти» зазначає, що умовою продуктивної діяльності сучасної людини є освіта і професіоналізм особистості, на основі якої він формується.

В. Сластьонін підкреслює, що професіоналізм особистості і професіоналізм діяльності є взаємопов'язаними аспектами і перебувають у діалектичній єдності, утворюючи професіоналізм як систему. Професіоналізм діяльності безпосередньо пов'язаний з професіоналізмом суб'єкта діяльності, оскільки є її якісною характеристикою і відображає високу професійну кваліфікацію і компетентність [5, с.6-9].

Професіоналізм особистості є показником високого рівня розвитку професійно-важливих і особистісно-ділових акмеологічних інваріантів професіоналізму, адекватного рівня домагань, мотиваційної сфери і ціннісних орієнтацій, спрямованих на прогресивний розвиток фахівця [5, с. 8].

О. Карпенко, звертаючи увагу на становлення професійної зрілості соціального працівника, коли єдність діяльності й особистості найбільш повно проявляється у професійних вміннях, розглядає професіоналізм з точки зору єдності теорії і соціально-практичного досвіду [3].

Фахівці з соціальної роботи будують методологію своєї допомоги на знаннях, отриманих з досліджень та оцінювання практики соціальної роботи, що і є професіоналізмом. Професіоналізм дає змогу соціальним працівникам добирати й пов'язувати методи, форми та рівні соціальної роботи, а також стратегії втручання та різноманітні технології діяльності.

У численних дослідженнях науковців, які звертаються до витоків поняття «технологія», зазначається, що цей термін походить від грецького *techné* – мистецтво, майстерність і *logos* – наука, закон, знання, вчення. Слово «технологія» переклада-

ється як наука або вчення про майстерність.

У тлумачному словнику української мови технологія трактується як сукупність знань, відомостей про послідовність окремих виробничих операцій у процесі виробництва чогось; навчальний предмет, що викладає ці знання, відомості; сукупність способів обробки або переробки матеріалів, виготовлення виробів, проведення різних операцій тощо [7, с.445].

Суспільство і наука перебувають у постійному розвитку, тому трансформаційні зміни охоплюють і освітні процеси на основі оновлення педагогічних технологій. У створенні прогресивних систем професійної підготовки соціального працівника значну роль відіграє реалізація інноваційних технологій, що ґрунтуються на наукових ідеях та універсальних методологічних підходах до організації освітнього процесу. Таким універсальним методологічним орієнтиром, який забезпечує цілеспрямованість і результативність цієї діяльності виступає акмеологічний підхід. Аналіз сутності якого потребує теоретичного обґрунтування складових цього поняття.

Акмеологія як наука започаткована Б. Ананьєвим, і Н. Рибніковим. Далі акмеологічні ідеї розвинулися російськими вченими Н. Кузьміною, А. Деркачем, О. Бодальовим, О. Анісімовим, В. Зазичіним, А. Реаном та ін. і вітчизняними науковцями С. Пальчевським, В. Вакуленко, В. Гладковою, Г. Даниловою, Г.

Кримською, В. Панчук.

В. Тарасова трактує акмеологію як міждисциплінарну область знань, яка досліджує функціонуючі об'єкти, вивчає їх якісну зміну в процесі саморуху до досягнення вершин. Акмеологічний підхід дослідника розглядає як новий вид продуктивного методологічного знання.

Акмеологічний підхід до освіти спрямований на самовдосконалення людини в освітньому середовищі, на її саморозвиток, на поступ підростаючої і дорослої людини від однієї вершини до іншої, на досягнення "акме", в її творчості і здоров'ї, у розвитку всіх життєвих сил. Акмеологічний підхід конкретизує ідеї гуманізації освіти і створює основу нової, сучасної ідеології виховання. Акмеологія виступає як фундаментальна наука, як теорія загальних закономірностей досягнення вершин у людській життєдіяльності і розвитку цивілізації й інтегрує знання з багатьох наук про людину (культурології, психології, філософії, синергетики, генетики, валеології, фізіології) [2, с. 7].

Визначення дефініцій, пов'язаних із дослідженням сутності та специфіки формування готовності до професійної діяльності майбутніх фахівців соціальної роботи в процесі отримання ними відповідної професійної освіти у ВНЗ України, дозволить збагатити теоретико-методологічні засади формування готовності до професійної діяльності майбутніх соціальних працівників.

Література і джерела

1. Вакуленко В.М. Акмеологічний підхід у теорії й практиці вищої педагогічної освіти України, Білорусі, Росії (порівняльний аналіз): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук: 13.00.01 "Загальна педагогіка та історія педагогіки" / В.М.Вакуленко; Луганськ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – Луганськ, 2008. – 44 с.
2. Данилова Г. С. Акмеологія – XXI століття: розвиток професіоналізму: матеріали до другої Міжнар. наук.-прак. конф. / Г.С.Данилова. – К.: КМПУ ім.Б.Д.Грінченка, 2007. – 48 с.
3. Карпенко О. Г. Професійна підготовка майбутніх соціальних працівників в умовах університетської освіти : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук: 13.00.04 "Теорія і методика професійної освіти" / О.Г.Карпенко; Київ. нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – Київ, 2008. – 46 с.
4. Мельничук І.М. Теорія і практика професійної підготовки майбутніх соціальних працівників засобами інтерактивних технологій [монографія] / І.М.Мельничук. – Тернопіль : Економічна думка, 2010. – 326 с.
5. Сластенин В.А. Професіоналізм педагога: акмеологічний аспект / В. А. Сластенин // Педагогическое образование и наука. – 2002. – №4. – С.6-9
6. Словник-довідник з професійної педагогіки: [за ред. А.В.Семенової]. – Одеса: Пальмира, 2006. – 272 с.
7. Тлумачний словник сучасної української мови : близько 50000 сл. /ук-лад. І.М.Забіяка]. – К.: Арія, 2007. – 512 с.

В статті определено, рассмотрены и проанализированы основные дефиниции научного исследования, объектом которого является формирование готовности социальных работников к профессиональной деятельности. На основании анализа психолого-педагогической литературы установлено содержание базовых понятий исследования, осуществлено теоретическое обоснование их существенных характеристик. Обработка дефиниций обогатит теоретико-методологические основы подготовки специалистов по направлению подготовки «Социальная работа» и способствовать дальнейшему развитию проблемы профессиональной подготовки будущих социальных работников. Статья базируется на исследованиях отечественных также зарубежных ученых.

Ключевые слова: социальная работа, готовность, профессионализм, технология, акмеологичний подход.

The article defines, considers and analyzes basic definitions of scientific research, the object of which is the forming of the social workers to the profession. Based on the analysis of psycho-pedagogical literature basic notions of research have been established, the theoretical study of their intrinsic characteristics. Developing definitions enrich the theoretical and methodological principles of training in specialty "Social Work" and will contribute to the development problems of professional training of future social workers. This article is based on research of both home and foreign scholars.

Keywords: social work, readiness, professionalism, technology, akmeologichniy approach.